

Notat

Dato: 12.06.2017
Arkivsak: 2017/4387-16
Saksbehandlar: silfoyn

Til: Hanne Kathrin Vie

Frå: Silje Øvrebø Foyen, Endre Sten Nilsen, David Sandved

Kulturminnefagleg fråsegn til kommuneplanens arealdel, Samnanger kommune 2017-2027

Forslag til vedtak

1. Føresegner for omsynssone bevaring av kulturmiljø (H570) og bandlegging etter kulturminnelova (H730) må takast med i planføresegnene.
2. Hordaland fylkeskommune har ikkje gjennomført arkeologiske registreringar i heile kommuneplanen sitt areal. Fylkeskommunen må ta atterhald om nye byggeområde i kommuneplanen sin arealdel, inntil § 9 i kulturminnelova er oppfylt for dei einskilde byggeareal, og tilhøvet til automatisk freda kulturminne er avklart.
3. Riksantikvaren sitt forslag til føresegnar for Samnanger mellomalderkyrkjestad må innarbeidast i planføresegna, og den mellomalderske delen av kyrkjegarden må markerast i plankartet med omsynssone bandlegging etter kulturminnelova (H730).
4. Utval for kultur, idrett og regional utvikling ber om at generelle føresegnar knytt til sikring av omsynet til kulturminne av lokal, regional og nasjonal interesse vert tatt inn i planframlegget ved endeleg godkjenning:
 - I. «Kulturminne og kulturmiljø skal vera ein integrert del av planlegging og søknad om tiltak. I all arealplanlegging skal kulturminnemiljø dokumenterast og det skal visast til korleis ein har søkt å ivareta dette gjennom planforslag og plantiltak».
 - II. «Verneverdige einskildbygningar og kulturmiljø og andre kulturminne skal i størst mogleg grad takast vare på som bruksressurs og verta sett i stand.»

Hordaland fylkeskommune har vurdert saka som regional styresmakt for kulturminnevern.

Om kulturminne og kulturmiljø

Kulturminne og kulturmiljø er ein ikkje-fornybar ressurs som skal vernast i ein heilskapleg miljø- og ressursforvaltning. Både som vitskapleg kjeldemateriale og synlege element i omgjevnadane, skal desse ressursane gje varig grunnlag for nålevande og framtidige generasjonar sin kunnskap om kulturarv,

sjølvforståing og identitet. Knytt til lokal samfunnsutvikling er kulturminne og kulturmiljø kjelde til trivsel, oppleving og verdiskaping.

Omsynet til kulturminne skal sikrast i all lokal, regional og nasjonal utvikling og arealplanlegging. Fylkesrådmannen ser det som særst positivt at Samnanger kommune er ferdig med kommunedelplan for kulturminne, då kommunane har hovudansvaret for å identifisere, verdsetje og forvalte verneverdige kulturminne i tråd med nasjonale mål, jf. dei nasjonale forventningane kommunal og regional planlegging frå 12.06.2015. Fylkeskommunen har ansvar for å sørge for dei nasjonale kulturminneinteressene og støtte kommunane med rettleiing.

Kulturminneplanen er eit viktig reiskap for kommunen i forvaltninga av kulturminne. Samnanger har utarbeida *kommunedelplan for kulturminne 2012 -2020*. Denne kommunedelplanen kjem ikkje godt nok fram i planskildringa til kommuneplanen. Vi ber kommunen framheve arbeidet som er gjort med kulturminneplanen og utgreie korleis kommunen kan ta vare på verneverdige kulturminne/kulturmiljø med stor lokal/regional verdi gjennom kommuneplanens arealdel.

Planforslag og konsekvensutgreiing

Planframlegget er ikkje i konflikt med kjende automatisk freda kulturminne. Konsekvensutgreiinga gjer ei god og ryddig oversikt over kjende kulturminne av nasjonal, regional og lokal verdi i Samnanger kommune, men konsekvensutgreiinga for ny arealbruk meiner vi er mangelfull når det gjeld kulturminne. Utgreiinga har ikkje vurdert godt nok korleis endra arealbruk vil verke inn på omgjevnaden til regionalt og lokalt viktige kulturminne. Vi saknar og ei vurdering av potensial for funn av automatisk freda kulturminne for nye byggeareal. I Samnanger er det mange SEFRAK-registerte bygningar og viktige bygningsmiljø . Vi ber om at kommunen tek omsyn til desse i den vidare planlegginga

Nye byggeareal

Hordaland fylkeskommune har ikkje gjennomført arkeologiske registreringar i heile kommuneplanen sitt areal. Fylkeskommunen kan dermed ikkje seie seg samd i ny arealbruk i kommuneplanen sin arealdel før § 9 i kulturminnelova er oppfylt for det einskilde byggeareal, og tilhøvet til automatisk freda kulturminne er avklart. Undersøkningsplikt etter § 9 i kulturminnelova skal oppfyllest i samband med utarbeiding av reguleringsplan eller ved søknad om tiltak, dette gjeld både land- og sjøareal. Dette må innarbeidast i generelle planføresegner.

LNf-spreidd bustadbygging

Hordaland fylkeskommune har gått igjennom alle nye område som er lagt ut til LNf- spreidd bustadbygging. Ingen av desse er i direkte konflikt med kjende freda kulturminne eller andre kulturminne med høg nasjonal verdi. Det er ikkje gjort ei vurdering av potensial for funn av automatisk freda kulturminne av desse områda i KU. Det er fleire av områda som har potensial for funn frå forhistorisk tid.

For å sikre at Hordaland fylkeskommune får byggesaker i LNf-område med høve til spreidd bustadbygging til handsaming for at undersøkningsplikta (jf. kml § 9) vert handheva, må det innarbeidast i planføresegner at:

«Alle tiltak i areal som ikkje er utbygd innanfor LNf-område med høve til spreidd bustadbygging skal sendast Hordaland fylkeskommune for vurdering av kulturminneinteresser, jf. kulturminnelova §§3, 8 og 9».

Omsynssoner:

Retningslinjer og føresegner for omsynssone for *bevaring av kulturmiljø (SOSI-kode H570)* og omsynssone *bandlegging etter kulturminnelova (SOSI-kode H730)* er ikkje integrert i planføresegnene. Dette må takast med i planføresegnene.

Alle automatisk freda kulturminne bør visast på plankartet som omsynssone d, bandlagt etter kulturminnelova, jf. pbl § 11-8, d (SOSI-kode H730). Vi ber om at dette vert retta opp. Kulturminne og

kulturmiljø som ikkje er freda kan òg ha verneverdi. Desse bør visast på plankartet som omsynssone c, jf. pbl § 11-8, c (bevaring av kulturmiljø SOSI-kode H570).

I *kommunedelplan for kulturminne 2012 -2020* står det at kommunen vil vurdere å regulere verneverdige kulturminne/kulturmiljø med stor lokal/regional verdi til omsynssone bevaring i neste rullering av kommuneplanens arealdel. I handlingsprogrammet i kulturminneplanen er desse kulturminna foreslått regulert til omsynssone i første omgang: Notaholmen, Botnahytta, eigedomen til Tomas Martin Nordvik stiftelse og Treskoverkstad. Vi kan ikkje sjå at dette er gjort.

Det bør utgreiast korleis kommunen skal sikre verneverdige kulturminne innanfor planområda. Omsynssoner skal i utgangspunktet kombinerast med arealføremål som ikkje opnar for nye tiltak, til dømes LNF. Omsynsonene må vere store nok til at dei ikkje berre sikrar enkeltobjekt men også omfattar dei omgjevnadene rundt kulturminnet på ein måte som sikrar kulturmiljøet.

Det må vidare knytast føresegner til omsynssone d og retningsliner til omsynssone c som sikrar at verneføremåla blir ivaretekne. Føresegner som sikrar omsynet til automatisk freda kulturminne, som må inn i planen, er følgjande:

Omsynssone d (SOSI-kode H730)

«I omsynssone d er det automatisk freda kulturminne. Arealet er bandlagt etter kulturminnelova § 4, jf. § 6. Tiltak eller inngrep som kan ødeleggje, skade, tildekke eller på annan måte utilbørleg skjemme kulturminnet mellombels eller permanent er ikkje tillatt, jf. kulturminnelova § 3. Tiltak som kan ha innverknad på automatisk freda kulturminne skal leggjast fram for Hordaland fylkeskommune, jf. kulturminnelova §§ 3 og 8.»

Retningsliner som sikrar at verneføremåla til kulturminne og kulturmiljø vert ivareteke, som bør inn i planen, er følgjande:

Omsynssone c (SOSI-kode H570)

«Ved utarbeiding av reguleringsplanar og gjennomføring av tiltak på enkeltobjekt eller område innafor omsynssone kulturmiljø skal kulturhistoriske og antikvariske verdiar takast vare på og sikrast varig vern gjennom reguleringsvedtak. Saker som gjeld tiltak i omsynssona skal sendast Hordaland fylkeskommune for vurdering av kulturminneinteressar.»

Generelle føresegner

Dei generelle føresegnene er viktige for å få sikra omsynet til kulturminneinteressene jf. pbl § 11-9, nr. 7. Fylkesrådmannen ber difor om at ein i dei generelle føresegnene får inn at:

I. «Kulturminne og kulturmiljø skal vera ein integrert del av planlegging og søknad om tiltak. I all arealplanlegging skal kulturminnemiljø dokumenterast og det skal visast til korleis ein har søkt å ivareta dette gjennom planforslag og plantiltak.»

II. «Verneverdige einiskildbygningar og kulturmiljø og andre kulturminne skal i størst mogleg grad takast vare på som bruksressurs og verta sett i stand.»

Særlege kulturminnefaglege merknader til KU – Kommuneplanens arealdel 2017 – 2027 Appendiks 1

Område nr. N07 – Børdalen

Føreslått arealbruk, næringsareal, ligg nord for automatisk freda kulturminne med Askeladden id.120768 – *Hellaren Engjalistølen*. Dersom planen ikkje tek omsyn til kulturminnet kan Hordaland fylkeskommune fremje motsegn til planen.

Område nr. B07 - Reistad

Innafor planområdet ligg Samnanger treskoverkstad som blei i 1919 etablert i ei stove frå 1830-åra. I kulturminneplan for kulturminne 2012-2020 står det at verkstaden bør vurderast til ha ei regional eller nasjonal verdi som teknisk kulturminne. Vi kan ikkje så at det i kommuneplanen er tatt tilstrekkelig omsyn til dette kulturminnet. Dersom planen ikkje tek omsyn til kulturminnet kan Hordaland fylkeskommune fremje motsegn til planen

Område nr. KAB01 Ådland-Bjørkheim

Foreslått arealbruk, strandpromenade på fylling, må ta omsyn til kulturmiljøet og den verneverdige Notaholmen og Sefrak- registrerte naust. Notaholmen er i kulturminneplanen omtalt som eit signalbygg i Samnanger og eit viktig lokalt kulturminne. Ein strandpromenade på ein delvis utfylling i sjø vil få vil få konsekvensar for kulturmiljøet. Fleire naust må takast ned og reetablerast. Noteholmen blir ikkje direkte råka, men tiltaket kan ha negativ påverking av kulturminne. Dersom planen ikkje tek omsyn til kulturminne kan Hordaland fylkeskommune fremje motsegn til planen.

Andre kulturminnefaglege merknader knytt til kommuneplanen**Samnanger vassdraget – Kraftutbygginga**

Aldersforskjellen på 80 år mellom det eldste og det yngste kraftverket er kanskje det mest særmerkte ved kraftutbygginga i Samnanger. Etter ein pause på over 30 år gjorde blei Kvitingen kraftverk ferdig i 1984 og Myra kraftverk i 1988. Heile denne utbygginga er eit viktig kulturminne og kulturmiljøet bør dokumenterast og takast vare på. Ein bør sikre kulturmiljøet med omsynsone.

Frøland kraftverk

Produksjon av elektrisitet har vært viktig for den industrielle utviklinga i Samnanger. Kraftverket er meir enn hundre år gammalt, men tilstandsvurderinga til BKK viser at både dam, inntak, driftstunnel, rørgate, kraftstasjonsbygg og de to nyaste aggregata, kan nyttast vidare i nye 40 år om ein gjer ein snarlig revisjon. Ein bør sikre at heile kulturmiljøet med omsynsone, dette får å sikre anlegget for inngrep som vil virke negativt på opplevinga kraftverket i landskapet.

Grønsdal kraftverk

Bygginga av Grønsdal kraftverk ble starta opp i 1942, men på grunn av krigen fikk ein full drift i årene 1946-1948. Kraftstasjonen ligger 30 meter inne fjellet, mens kontroll- og apparatanlegget er plassert i portalbygget ute i det fri. Kraftverket er ein overgangsform mellom dei først kraftanlegg i Noreg, då store turbinhallar var plassert i eigne bygg, og dei seinare utbyggingane etter krigen, som i høg grad vart plassert i fjellhallar, mellom anna pga. tryggleik og strategisk plassering. Grønsdal kraftverk har eit portalbygg med høg arkitektonisk verdi og eit fjellanlegg, med ein særeigen utforming som kan minne om eit bunkeranlegg frå krigen. Kraftverket er vurdert å ha høg arkitektonisk og kulturhistorisk verdi, det er sjeldan både regionalt og nasjonalt. Grønsdal kraftverk bør difor sikrast med ei omsynsone.

Innspel frå Riksantikvaren

Riksantikvaren sitt innspel gjeld Samnanger mellomalderkyrkjestad, Askeladden id nr. 85366- 4, som er automatisk freda i medhald av kulturminnelova. § 4 første ledd pkt. j). Samnanger kyrkje er listeført.

Riksantikvarens merknader og vurderingar

Dei automatisk freda kulturminna er svært sårbare – ikkje berre i høve til inngrep, men også i høve til endringar i omgjevnadane. Forbodet mot skjemming av automatisk freda kulturminne står derfor sterkt i lovverket. Samnanger kyrkjestad er ein mellomalders kyrkjestad. Det er derfor viktig å vurdere om tiltak i planen vil vere utilbørleg skjemmande for det automatisk freda kulturminnet i området, jf. kulturminnelova § 3.

Samnanger mellomalderkyrkjestad er eit automatisk freda kulturminne, og skal visast som omsynssone d) bandlagt etter kulturminnelova i plankartet jf. pbl. § 1 1 - 8, SOSI - kode H - 730. Omsynssone d) skal ha svart rutenettskravur. Avgrensinga av Samnanger mellomalderkyrkjestad ligg i Askeladden under id. nr. 85366- 4 .

Til mellomalderkyrkjestaden høyrer avgrensing av ei sikringssone på 5 meter, jf. kml. § 6, som inngår i det automatisk freda kulturminnet. Føresegnar som sikrar god forvaltning av mellomalderkyrkjestadane må innarbeidast i kommuneplanen. I føresegnene for Samnanger mellomalderkyrkjestad skal det stå:

«Den mellomalderske kyrkjegarden er eit automatisk freda kulturminne. Innanfor mellomalderkyrkjegarden er gravlegging berre tillate i gravfelt som har vore i kontinuerleg bruk etter 1945. Gravfelt som ikkje har vore i bruk etter 1945 skal ikkje brukast til gravlegging.

Alle inngrep i grunnen eller andre tiltak som kan verke inn på det automatisk freda kulturminnet er ikkje tillate med mindre det ligg føre dispensasjon frå kulturminnelova.»

Når det gjeld vurdering av kontinuerleg bruk av mellomalderske kyrkjegarder, er her meint ein jamn bruk av kyrkjegarden gjennom heile bruksperioden fram til i dag. Dersom delar av kyrkjegarden ikkje har vore i bruk etter 1945 meiner Riksantikvaren at desse delane av kyrkjegarden ikkje lenger tilfredsstillar vilkåret om kontinuerleg bruk. Bruk av desse delane av kyrkjegarden til gravlegging skal såleis ikkje takast opp att. Vi viser til Kirkerundskrivet, rundskriv T - 3/2000 frå Miljøverndepartementet og Kirke - , utdannings - og forskings- departementet.

For all anna graving på den freda delen av kyrkjegarden skal det søkast om løyve etter kml. § 8. Riksantikvaren tilrår derfor at det ikkje vert planlagt treplanting, gjerder, stiar eller andre tiltak som vil innebere inngrep i grunnen innanfor den delen av kyrkjegarden som er avgrensa og definert som mellomalder kyrkjestad.

Riksantikvaren vurderer det slik at kyrkjestaden sine opphavlege omgjevnader i liten grad er forstyrra av utbygging frå nyare tid. Riksantikvaren vurderer det som viktig å ivareta den kulturhistoriske samanhengen som kyrkjestaden er ein del av og hindre at arealformål i nærleiken av kyrkjestaden medfører fare for utilbørleg skjemming av den mellomalderske kyrkjestaden.

Dersom kommunen gir melding om at føresegnene til kommuneplanen ikkje vert endra i tråd med Riksantikvaren sine merknader, og Hordaland fylkeskommune ikkje finn å ville fremje motsegn til planen, må fylkeskommunen utan opphøyr varsle Riksantikvaren om dette. Riksantikvaren vil i så fall normalt ta over planen som kulturminnestyresmakt og fremje motsegn til planen.

Fråsegn frå Bergens Sjøfartsmuseum

«Saka er behandla ved Bergens Sjøfartsmuseum (BSJ).

Som forvalter av kulturminne under vatn i Vest-Norge er BSJ sitt fokus at framtidige reguleringsplaner som kommuneplanen no vil ligge til grunn for, ivaretar slike kulturminne og at reguleringsplanene må sendes på høring på vanleg måte. Vi har ingen anna merknad til planarbeidet.

Vedlegg:

- 1.Brev frå Riksantikvaren
- 2.E-post frå Bergens Sjøfartsmuseum